

Perinteisen pukeutumisen asema Transsilvanian unkarilaiskylässä

Vaikka Unkari onkin tunnettu kansanpukujensa värikylläisyydestä ja niiden tyyppien moninaisuudesta, nämä puvut ovat nykyisin mennyttä aikaa. Ainoastaan Pohjois-Unkarin *palóc*-naiset sekä Etelä-Unkarin *sokác*-naiset käyttävät yhä omaa perinteistä pukuaan sekä arkena että juhlissa. Budapestin keskustassa kulkijan huomio kiintyy kuitenkin usein naisein, miehiin, jopa lapsiin, jotka ovat pukeutuneet maalauksellisiin kansanpukuihin. He ovat kotoisin Romaniasta, sen unkarinkieliseltä alueelta Transsilvaniasta. Siellä asuu unkarilaisia edelleen yli kaksi miljoonaa ja he pitävät kiinni omasta äidinkielestään ja kulttuuristaan.

Szék

Puna-musta-valkoiseen asuun pukeutuneiden naisten ja sini-valkoiseen pukeutuneiden miesten kotipaikka on Mezöség-alueen reunamilla. Alue käsittää Szamosin, Marosin ja Aranyosin jokien välisen kumpuilevan seudun Kolozsvárin (romaniaksi Cluj-Napoca) kaupungista pohjoiseen. Tämän maantieteellisen yksikön entisiä keskuksia oli Székin kaupunki, nyttemmin pitäjä (kylä).

Székin kansanomaiseen kulttuuriin on alettu kiinnittää huomiota varsin myöhään. Läheisten Kalotaszegin ja Torockón unkarilaisten pitäjien loisteliais pukuparsi ja kansantaide on ikäänkuin varjostanut székiläisten hillittyä pukupartta ja taidetta. Unkarilaiset musiikin ja tanssin tutkijat tutustuivat ensimmäisinä sikäläiseen perinteeseen 1930-luvulla. Kansatieteilijät tekivät *Károly Kós*in johdolla alueelle kaksi kenttätyömatkaa. Ensimmäinen matka tehtiin Kolozsvárin yliopistosta käsin v. 1943 (*Palotay* 1944); toisen – Kansatieteellisen Museon järjestämän – matkan tuloksia on juuri ruvettu julkaisemaan (*Kós* 1972, *Kós* 1979, *Szentimrei* 1970, *Györi* 1975). Kymmenisen vuotta sitten myös unkarilaiset taiteilijat ja kansatieteen amatöörit suuntasivat matkansa tähän poikkeuksellisen perinteisesti elävään pitäjään (*Korniss* 1975, *Korniss* 1980). Unkarissa asuvat székiläisten sukulaiset ja ystävät ovat tehneet sinne toivomattoja kansanomaisen kulttuurin ja folkloren elvyttämisen äsken alkaneena nousukautena. Nykyään székiläisetkin vuorostaan matkustavat mahdollisuuksiensa mukaan eli joka toinen vuosi Unkariin sukuloimaan.

Pitäjä elää muutosten aikaa. Perinteinen arvo- ja normijärjestelmä on muuttumassa, ulkopuolisten vaikutteiden paine on voimakas. Seuraavassa kuvataan

Székín unkarilaisten tämänhetkistä tilaa heidän kansanpukujensa valossa. Havainnot ovat kahden matkani (1979, 1980) ja Budapestissa suorittamieni haastattelujen tuloksia.

Szék mainitaan 1200-luvun lähteissä kaupunkina, mistä se sai kiittää suolakaivoksiaan, joista itse nimikin johtuu (szék, szik = só 'suola'). Kaupungin asukkaat työskentelivät kaivoksissa, kuljettivat suolaa ja myivät sitä (Kós 1979, 445). Reformoitujen kirkko, pappila, hautausmaa ja koulu mainitaan 1700-luvulla, jolloin koulussa toimi kuusi luokkaa. Sittenmin poikakoulun rinnalle perustettiin tyttökoulu (Kós 1979, 549). Kaupungin aseman Szék menetti suolakaivosten lakkauttamisen sekä Szamosújvárin kaupungin perustamisen yhteydessä 1700-luvun lopulla (Kós 1979, 463). Tällöin Szék joutui syrjäiseen asemaan, vaikka sen asukkaat pitivät yhä kiinni saavutetuista oikeuksistaan, itsehallinnosta ja virallisissa asiakirjoissa jopa kaupunki-nimityksestä. Kansanpuvun jatkuva käyttö on osoitus itsetunnosta ja tahdosta vaalia perinnettä myös nykyisissä oloissa.

Varsin laaja-alaisessa (6 300 ha) kunnassa on asukkaita yli 5 000 (Kós 1979, 445). Paikkakunta jakautuu kolmeen osaan Felszeg, Csipkeszeg ja Forrószeg, joista kukin sijaitsee oman pääkatunsa varrella. Kaupunkimaisen kylän eri osien asukkaat muodostavat oman suljetun yhteisönsä, mikä ilmenee käyttäytymistavoista. Esimerkiksi kirkossa on eri osia varten oma ovensa. Kullakin kyläosalla on oma nuorten kokoontumis- ja tanssipaikkansa, eikä tyttöjä mielellään päästetä naimisiin toiseen kylän osaan.

Karjanhoito on pääelinkeino; hedelmättömän maaperän vuoksi maanviljely on vähemmän tuottoisaa. Pitäjässä toimii useita käsityöläisiä, joiden ansiosta kaupallinen elämä on edelleen melko vilkasta. Tiistaimarkkinoita pidetään viikoittain ja yleisiä markkinapäiviä on vuodessa viisi. Niille saapuu kaukaa unkarilaisia ja romanialaisia ostajia. Naiset ovat vanhastaan hoitaneet taloutta ja huolehtineet perheen vaatteista ja tekstiileistä. Kapiroita hankkiakseen tytöt lähtevät vähintään kolmeksi vuodeksi palvelustyöiksi Kolozsvárin kaupunkiin (Györi 1975, 71, Orálek 1980). Taitavat käsityöläisnaiset kutovat ja ompelevat myös tilauksesta. Miehet käyvät nyttemmin suurimman osan vuotta töissä muilla paikkakunnilla.

Perinteisten tekstiilien asema

Elinkeinoelämässä on viime vuosina tapahtunut mullistavia muutoksia. Naiset valmistavat perinteisiä tekstiilejään sekä vaatekappaleitaan nykyään myyntiin varsinkin unkarilaisten sukulaisten ja heidän tuttaviansa sekä muiden vierailijoiden tarpeeseen. Vuonna 1958 pitäjän naiset ostivat mustan liivinsä ja jakkunsa markkinoilta naisräätäleiltä, nyt sen sijaan kaikki naiset kutovat pyyhkeitä, kaitaliinoja, pöytäliinoja, tyynyliinoja ja ompelevat kirjontakoristeisia tyynyjä ja pukukappaleita omaan tarpeeseen ja varsinkin myyntiin. Budapestissä tämä kaikki on »muotia», nuoret naiset ostavat niitä mieluummin kuin kotiteollisuus-

liikkeiden persoonattomia vaikkakin hyvin huolellisesti toteutettuja tavaroita. Kuukaudeksi tai kahdeksi viikoksi Budapestiin matkustavat székiläiset myyvät tuotteitaan keskustan kaduilla ja Budan puolella kaupungin järjestämällä markkinoilla eli viikottaisissa sunnuntaimyyjäisissä.

Székín naisten tuotteet voidaan jakaa kahteen ryhmään. Perinteisten mallien lisäksi on joukko uusia tekstiilejä. Edelliseen ryhmään kuuluvat röijyt, jakut, liivit ja hameet ommellaan samoista kankaista kuin omat ja niiden leikkaus vastaa perinteisten pukukappaleiden leikkausta. Toteutuksessa on kuitenkin eroa melkoisesti. Myyntiin valmistettu hame tehdään kahden metrin kankaasta, kun taas omaan hameeseen tarvitaan viisi metriä samanlevyistä kangasta (Orálek, Vig 1980). Samoin omat pukukappaleet tehdään vuorilliset, myyntiä varten taas miltei keskeneräiset. Budapestiläisten suosittu myyntiartikkeli on myös kirjontakoristeinen tyynyliina ja pöytäliina. Tähän tarkoitukseen myydään nykyisin viimeiset äidin tai äidinäidin kappioista ja uusia valmistetaan ainoastaan pykäpistokirjontakoristeisia eikä luotoksittain ommeltuja. Nämä seuraavat niin ikään vanhoja muotoja ja tekniikkaa, mutta pohjakangas on laadultaan huonoa. Kotitekoisen ja -kutoisen hampupalattinan sijasta myyntiin kelpuutetaan kaupasta ostettua panamakangasta.

Toiseen ryhmään kuuluvat ne tuotteet, joilla pyritään matkimaan kauppojen artikkeleita. Näin tehdään kirjontakoristeisia puseroita ja pöytäliinoja, joissa on isokokoisia laakapistoin ja hehkuvin värein toteutettuja kuvioita. Nämä palvelevatkin eri ostajapiiriä, nimittäin Unkarissa ja Romaniassa matkailevia saksalaisturisteja. Kansanomaisten tekstiilien soveltamista uuden yhteisön, tavallaan yläluokan tarpeisiin tapahtuu Székissä yhtä mittaa, ja tämä prosessi on käynnissä miltei vaistomaisesti ilman organisaatiota. Unkarilaiset Kalotaszegin naiset hankkivat ommella tyynyjä ja seinävaatteita aatelisten tilauksesta jo 1800-luvulla. Pohjoisunkarilaiset *matyó*-naiset taas erikoistuvat ompelemaan myyntiin 1910-luvulta lähtien. Sama prosessi on nyt käynnissä Székissä; sen vaikutusta omaan kansanomaiseen perinteeseen voi pitää yhtä kielteisenä kuin edellä mainittujen vanhojen unkarilaistekstiilien »rappiota».

Kansanomaisten tekstiilien tarve on yhä suuri. Asuinrakennukset rapataan keväällä vaaleansinisiksi, ja asuinhuoneeseen ja talvella kylmillään olevaan vierashuoneeseen vaihdetaan tekstiilit kesäksi. Kaksihuoneisissa taloissa tuvassa on korkealle sijattu sänky, koreat astiakaapit, maalauskoristeiset huonekalut ja seinillä lautasia. Kolmihuoneisissa rakennuksissa vierashuone on erikseen ja perheen toiminta tapahtuu keittiössä ja kamarissa. Usein kamarissa asuu vanha isäntä ja emäntä (Orálek, Ballog 1980). Nuorten avioparien sisustus-tekstiilit ovat punaisia, kesällä kirjonta-, talvella kudontakoristeisia. Vanhojen avioparien tekstiilit taas ovat sini-punaisia tai vallan sinisiä.

Naimaikäiselle tytölle valmistetaan yhä kunnan kapiot. Tyynyliinoja kudotaan ainakin parikymmentä ja useita kaitaliinoja pöytäliinojen, lakanakankaiden ja säkkikankaiden lisäksi. Koska hampun viljely on pitäjässä vähäisempää kuin 1960-luvulla, käytetään puuvillaa yleisesti. Tyttären mentyä naimisiin

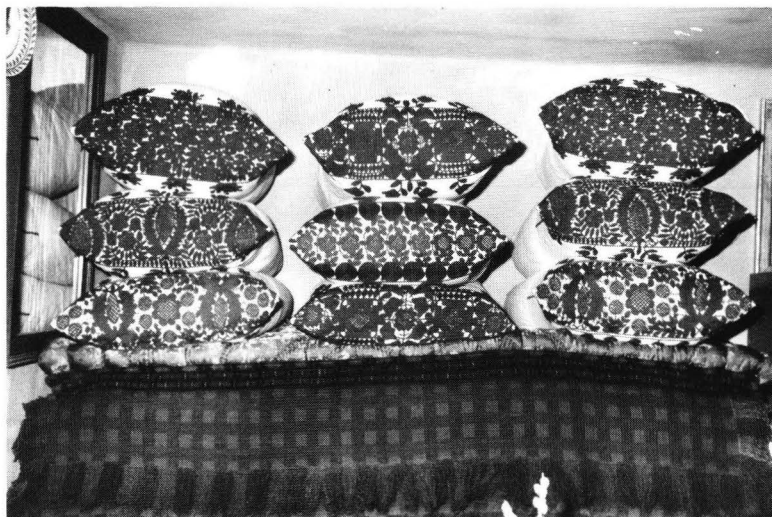
Kuva 1. Erzsike Filepin, nyt Erzsike Szegedi, korkealle sijattu vuode vanhempiensa vierashuoneessa. Nyt sama kalusto samalla tavalla järjestettynä sijaitsee avioparin uudessa asunnossa kerrostalossa Szamosujvárin kaupungissa. Foto Ferenc Lörincz 1976. Museovirasto.

vierashuone tyhjenee usein sekä tekstiileistä että huonekaluista. Pitäjässä sanotaankin: niin monta kertaa talo palaa, kuinka monta tytärtä on naittanut (*Györi* 1975, 55). Nuoren parin kappioita ei enää kuljeteta koko kylän nähden vankkureissa kuten vielä ennen sotia ja pari kertaa sen jälkeenkin. Uudessa asunnossa sekä pitäjällä että kaupunkioiloissa sisustus noudattaa perinteistä kaavaa. Keittiön ja uudenaikaisen olo- ja lastenhuoneen lisäksi nykyään kuuluu omata ns. székiläinen huone. Siinä olevien huonekalujen, tekstiilien ja maalauskoristeisten lautasten tavoin tämä huone on jähmettynyt symboliksi. Sitä käytetään pelkästään leivän säilyttämiseen ja – harvoin – vieraiden makuupaikkana.

Kiintoisaa on ollut havaita, miten lapsiperheissä eri-ikäiset lapset suhtautuvat aineellisen hyvinvoinnin vaatimuksiin. Haastattelemassani Orálekin perheessä

on neljä lasta: Mihály 16 v., Mari 15 v., Kali 8 v. ja Zsuzsi 3 v. Heistä vanhimmat poika ja tytär käyttävät kansanpukua ja tekevät työtä perinteiseen tapaan vanhemmilta saatua oppia seuraten. Poika käy Szamosujvárissa töissä isänsä kanssa ja on hänen kumppaninaan Unkarin matkoilla. Naimaikäinen tyttö käy viimeistä vuotta koulua, auttaa äitiään kotitöissä, ompelee ja kutoo kapiroitaan ja myös myyntiä varten. Hän valmistautuu lähtemään palvelustyöksi Kolozsváriin ja aikoo käyttää sielläkin omaa pukupartta. Hänellä on sulhasehdokas, ja hän käy tanssimassa ja iltamissa. Kahdeksanvuotiaan koulutytön mielestä taas kansanpuku alkaa käydä ahdistavaksi. Hän käy koulua mieluiten verryttelypuku päällään, jalassa tennarit tai kumisaappaat. Äitinsä kehotuksesta hän tosin muulloin kuuliaisesti pukee päälleen mielestään »tiukan» kansanpuvun vaatekappaleet. Hän tahtoo kuitenkin jo nyt kaupunkilaistua, eivätkä lapsirakkaat vanhemmat pakota häntä mihinkään vastenmieliseen tekoon. Pikkutyttö taas pitää kotioloissa Unkarista tai Kolozsvárista ostettuja lastenvaatteita, mutta äiti säilyttää häntä varten toivorikkaana toisen tyttärensä kansanpukua eikä suostu sitä myymään.

13–16-vuotiaat nuoret seuraavat vanhempiaan matkoille Unkariin. Heitä hemmotellaan siellä heidän perinteisen ja kauniin pukunsa tähden, joten kansanpuvun käytöstä myös vieraalla paikkakunnalla saadut kokemukset ovat heille pelkästään myönteisiä. Kolozsvárissa palvelevat tytöt kuuluvat kaupunkikuvaan puna-musta-valkoisine asuineen eivätkä joudu pilkan kohteeksi. Nykyisen kansanpuvun materiaalit ovat helppohoitoista ostokangasta, joten ne käyvät myös uuden ja toisenlaisen elämän vaatimuksiin.

Kuva 2. Kirjontakoristeisten tyynyjen rivi. Foto Ferenc Lörincz 1976. Museovirasto.

Kansanpuku ja sen eri osat

Kansanpuvun värsikaala on suhteellisen suppea: naisilla puna-musta-valkoinen ja miehillä sini-valkoinen. Kapeat linjat ja sopusuhtaisuus ja hillitty kokonaisuus ovat Székin puvun tunnusmerkkejä. Niiden ansiosta puku soveltuu hyvin nykyelämäänkin. Muihin Transsilvanian unkarilaisiin kansanpukuihin verrattuna tämä muodostaa poikkeuksellisen yksinkertaisen tyyppin, mikä selittyy historiallisista seikoista. Porvaris- ja aatelistuvuille ominaiset ostokankaat, pikkukukalliset sametti- ja villakankaat sekä siniverka olivat täällä käytössä jo varhain. Kuuluihan suolakaivostyöläisten palkkaan 1600-luvulla luontaisetuna siniverka, jota muualla luontaistaloudestaan tunnetussa Transsilvaniassa ei käytetty.

Naisen vaateetukseen kuuluvat nykyisin kaupasta ostetut alusvaatteet housuista rintaliiveihin asti. Entisajan alusvaatteita, vanhanaikaisia ylisiiä ja alushameita, käyttävät ainoastaan vanhat naiset. Useilla heistä ne ovat kuuluneet kapioihin, ja niitä säilytetään penkkiarkuissa ja ullakolla. Kesällä naiset pitävät valkoisia ylisiiä, *ing*, jotka ovat nuorilla puuvillaa ja vanhoilla hampupalttinaa. Lyhyet yliset ommellaan edelleen kokonaan käsin. Nuorten naisten ylisten saumat ommellaan mustalla langalla ja pääntie sekä rannekkeet koristetaan mustalla laakapistokirjonnalla, mistä nämä juhlayliset ovat saaneet nimensäkin 'mustalankayliset' (*feketecérnás ing*). Vanhojen naisten yliset ommellaan valkoisella ja jopa vahaan kastetulla kellertävällä puuvillalangalla. Ikäero ilmenee myös ylisten säilytys- ja käyttötavoissa. Nuoret naiset säilyttävät ylisensä siten, että leveät puhvihihat taitetaan laskoksille minkä jälkeen yliset kääritään rullalle. Päälle puettuna hihoissa näkyvät selvästi viikkauksen taitteet. Vanhat naiset kietovat ylisensä rullalle hihoja taittamatta.

Naimaikäisillä tytöillä ylisiiä on ainakin viisi; palvelusajaksi he ottavat niitä mukaansa kolme. Talvisin ylisten sijaan puetaan edestä napitettava vartalonmyötäinen pusero, joka ommellaan vaaleapohjaisesta flanellista. Tämän puseron esiintymistä Kós ei vielä mainitse vuodelta 1958 olevassa kuvauksessaan (*Kós* 1972, 202).

Valkoisia palttinaisia alushameita, *pendely*, on säilynyt vain joitakin naisten vaatevarastoissa. Nykyään alushameet ommellaan punaisesta tai tummasta puuvillapalttinasta. Punaiset kuuluvat nuorille, juhla-alushameet koristetaan lisäksi vihreällä tai mustalla reunusnauhalla. Aikaisemmin ikäero kävi ilmi valkoisen alushameen leveydestä. Nuorten hameet tehtiin useasta kangaskais-tasta leveäksi, vanhojen taas kapeaksi. Saumat yhdistettiin pakotetuin reikä-ompelein, ja valkoisuuttaan hohtava alushame näkyi edestä nostetun päällyshameen alta (*Kós* 1964, 166). Nytemmin alushameen värin muututtua alushameesta saa näkyä vain juhlissa värikäs helma.

Päällyshame, *fersing*, ommellaan ns. székiläisestä kankaasta (unk. *széki kelme*), joksi kutsutaan pikkukukallisia tai ruudullisia kretonki- ja karttuunikankaita. Niitä hankitaan Kolozsvárin kangaskaupoista, markkinoilta ja mat-

Kuva 3. 'Kicsi Kali' kansanpuvussaan, johon kuuluu valkoiset yliset, hartiushame ja esiliina. Foto Ferenc Lörincz 1976. Museovirasto.

koilta. Sopivan kankaan puuttuessa saadaan székiläistä makua vastaava kangas aikaan mustasta puuvillakankaasta maalaamalla siihen huopakynällä kukkasia tai pilkkuja. Unkarista hankitut huopakynät ovatkin pitäjässä haluttua vaihtotavaraa ja matkoilta niitä ostetaan jatkuvasti. Huopakynällä tytöt värittävät hamekangasta tuntikaudet, eikä väri lähde pesussakaan (Orálek Mari 1980). Kangasta tarvitaan vähintään viisi metriä ja se pliseerataan märkänä kynsin. Poimutetun kankaan päälle asetetaan painoksi lämpimiä leipiä. Huolellisesti poimutettuja hameita naisilla on ainakin viisi, ja kukin hame pestään vähintään kerran vuodessa, jolloin käsittely toistetaan. Kolozsvárissa palvelevat tytöt lähettävät hameensa kotiin pliseerattavaksi (Györi 1975, 189).

Hameen etuhalkio on esiliinan, *kötény*, peitossa. Esiliina ommellaan joko samasta kankaasta kuin päällyshame tai sitä tummemmasta kankaasta. Morsiamella ja morsiuustyöllä esiliina ommellaan valkoisesta tai valkopohjaisesta batistista; vielä 1950-luvulla se oli tyttöjen kesäisten juhlaesiliinojen väri (Kós 1972, 202).

Ylisten tai talvella puseron kanssa naiset pitävät liiviä, *lájbi*. Mustasta villakankaasta ommeltu liivi on lyhyt ja vartalonmukainen, edestä napitettava. Se vuorataan flanelilla tai karttuunilla. Napit ovat nykyisin punaisia ostonappeja; juhla-liiveissä on jäänteinä myös nyöritystä ja mustasta silkistä ommeltuja kangasnappeja. Liiveihin kirjaillaan eri ikäryhmiä vastaavasti laakapistoin punaisia tai sinisiä kukkaköynnöksiä. Nuorten tyttöjen juhlavimmissa liiveissä on olkapäiden kohdalla punaisesta silkkinauhasta ruusuke, *szalagrózsa*. Nuorikoilla ruusukkeet on ommeltu sinisestä silkistä.

Ylisten, liivin, alus- ja päällyshameen sekä esiliinan muodostama kokonaisuus muistuttaa etnisen *székely* ryhmän pukupartta; *székelyiden* vastaavat pukukappaleet on tehty kotikutoisesta hamppu- ja villakankaasta aina 1960-luvulle asti. Ostokankaiden, liivien, nyörikoristelun, röijyjen ja jakkujen suosio selittyy varhaisesta porvarispuvun vaikutuksesta. 1600-luvulla vaurastunut kaupunki säilytti ja jähmetti silloisen kulttuurisen tasonsa, mikä on tavanomainen ilmiö kulttuurikeskuksen muututtua reuna-alueeksi.

Röijy ja jakku tehdään villa- ja puuvillakankaasta. Röijyä pidetään syksyllä ja keväällä. Se on uusimpia pukukappaleita. Sen ilmestymisen *székiläiseen* pukuparteen *Kós* ajoittaa niinkin tarkasti kuin vuoteen 1918. Vastaavia röijyjä käyttivät *Kolozsvárin* esikaupungin puutarhurinaiset, joiden luona *székiläisiä* oli palveluksessa (*Kós* 1972, 202). Juhlissa tytöt, morsiamet ja nuoret vaimot panevat röijyn alle isokokaisen hapsureunaisen silkkihuivin siten, että hapsut jäävät näkyviin helman alta. Röijy, *rékli*, eroaa jakusta (*ujjas*); jakku on talvella käytettävä vuorattu päällysvaate. Kummatkin reunustetaan mustalla tai punaisella sametilla. Jakku mainitaan aiemmin koristelemattomaksi (*Kós* 1972, 200); vasta 1960-luvulle tultaessa sen liepeisiin on ilmaantunut hiuslaskoksia ja helmaan pliseerattu reunus.

Talvipakkasilla naiset kietovat päähän ja harteille isokokaisen villahuivin. Puseron, liivin ja jakun lisäksi heillä saattaa olla – varojen salliessa – turkisliivi tai -jakku. Turkisliivi- ja -jakku, *kozso*, on vyötärön alapuolelle ulottuva vartalonmukainen päällysvaate. Se tehdään kahvinruskeaksi värjätystä lampaan nahoista. Turkurille viedään viisi lampaannahkaa tai hän käyttää pukineeseen omia nahkoja.

Székiläisten ruskeita applikaatiokoristeisia turkisvaatteita valmistavat *Désin* kaupungin ja omat turkurit. Applikaatiokoristelu tehdään mustaksi värjätystä halaistusta nahasta, nyttemmin sen puutteessa mustasta keinonahasta. Tulpapaaniaiheinen applikaatiokoristelu muistuttaa *Mezőség*in alueen miesten ja naisten liivejä. Kirjonnan tultua nykyisin muotiin nuoret tytöt ompelevat laakapistoin myös turkisliivin liepeisiin villalangalla puna-vihreät kukkaköynnökset. Kuviollisten kankaiden tarjonnan vähennyttyä naiset ovat ommelleet mustiin kankaisiin kukkasia tai maalanneet niitä huopakynällä ja kirjonta on levinnyt myös vaatekappaleisiin, joissa sitä ei aiemmin ole ollut. *Orálek Mari* ompeli viime vuonna liivinsä koristeelliseksi. Haastatteleman naiset muistivat ensimmäisen kirjontakoristeisen liivin tehdyn pari vuotta aiemmin. Perinteiset

Kuva 4. Juhlapukuinen pari, Erzsike Filep ja tuleva aviomies János Szegedi. Foto Ferenz Lőrincz 1976. Museovirasto.

pukukappaleet siis kelpaavat edelleen mutta niitä sovelletaan muodin ja makutottumusten mukaisesti.

On mainittava myös naisten korkeakorkoiset mustat saappaat. Juhlapäivinä sekä talvisin ulkona ne ovat ainoat käytössä olevat jalkineet. Sisätiloissa ja kesäaikaan ulkosallakin naiset pitävät nykyisin arkena tossuja, muovisandaaleita, jopa tennistossuja. Naimaikäisten tyttöjen ja nuorikkojen saappaissa on punainen nahkareunus sekä kantapäissä koneella ommeltu puna-vihreä tulppaani. Székin ja Kolozsvárin suutarit valmistavat yhä tilauksesta näitä saappaita ja markkinoilla niitä näkee myynnissäkin. Narisevat saappaat olivat muotia vielä vuosikymmenen takaperin, nyttemmin niitä tapaa enää aniharvoin (Kós 1972, 203).

Naisten asuun kuuluu tärkeänä osana mustapohjainen huivi, *keszkenyő*. Musta huivi ja mustat saappaat kehystävät naisten puna-valko-mustaa pukupartta. Huivi ilmaisee käyttäjän iän selkeästi: Pikkutyttöjen huivissa on punainen reunus ja punaisia kukkasia. Naimaikäisten tyttöjen huiviin on ommeltu punaisia kukkasia ja reunaan mustat silkkihapsut. Keski-ikäisten naisten huivissa kukkien väri on sinivihreä ja vanhukset käyttävät kauttaaltaan

Kuva 5. Naisia tulossa kirkosta. Foto Ferenz Lörincz 1975. Museovirasto.

mustaa huivia. Huivin solmimistapa noudattaa kaikissa ikäryhmissä samaa kaavaa: arkisin ja juhlissa huivi sidotaan leuan alta, niityllä ja pellolla niskasta.

Sekä valkoisten avokauluksisten ylisten että röijyn ja jakun kanssa naiset käyttävät punaisia lasihelmiä. Ne kuuluvat sekä juhla- että arkiasuun, juhlissa kuitenkin helmiä on enemmän. Punaiset kulmikkaiksi hiotut lasihelmet, *fara-gott gyöngy*, toimivat kauluksen tapaan. Helmet hankitaan markkinoilta tai lapsettomalta leskeltä.

Tyttöjen juhlapäähineestä, *leánypárta*, tuli 1960-luvulle tultaessa morsiuspähine. Ompelijattaret valmistavat pienistä punaisista kangasruusukkeista ja hopea- sekä kultapaperista nämä korkeat päänauhat. Nykyisin morsiamen ystävättäret avustavat ompelemalla ruusukkeet ja ompelijattaren työksi jää juhlalaitteen kokoaminen. Häissä morsiamella on pitkä palmikko punaisine nauhoineen sekä koristeellinen nauha. Häiden jälkeen päänauha koristaa yhdessä häävalokuvan kanssa lasin alle kehystettynä nuorenparin vierashuoneen seinää.

Naisten puku edustaa aatelisten ja porvarisnaisten entistä muotia; miesten puku taas on säilyttänyt transsylvanialaiseen tapaan luontaistalouteen viittaavia piirteitä. Vuonna 1958 miesten tiukat ja kapeat polvihousut olivat harmaata tai valkoista kotitekoista sarkaa (Kós 1972, 198). Nyttemmin niiden tilalle ovat tulleet siniverkaiset housut, *harisnya*, vaikka muualla Transsylvaniassa harmaat kotitekoiset sarkahousut ovat yhtä tavallisia. Polvihousuja pidetään korkeiden mustien saappaiden kanssa.

Miesten valkoinen kauluspaita, *ing*, on lyhyt. Ikäero kuvastuu tässäkin tapauksessa ompelutavasta ja -langasta. Mustalla langalla ommeltuja ja kauniista viikattuja paitoja on pojilla, vanhoille miehille kelpaavat valkoisella langalla ommellut säilytysajaksi kokoon käärittävät paidat. Paidat ommellaan nykyisin puuvillapaltninasta, entiset hamppupaltninaiset lojuvat käyttämättöminä penkkiarkuissa ja kirštuissa. Talvisin miehet pitävät kaupasta ostettuja flanellipaitoja.

Liivi, *lájbi* on székiläisten miesten tunnusmerkkejä. Se ommellaan siniverasta ja sitä pidetään kesät ja talvet. Talvella vedetään paidan ja liivin päälle paksu flanelilla vuorattu siniverkajakku, *ujjas*. Nuorten poikien ja nuorukaisten jakku on suora ja lyhyt, napit ovat messinkiä. Vanhojen miesten jakku tehdään vartalonmukainen ja pitkä, napit ovat luuta.

Miesten puku on yksinkertaistunut ja eräitä pukukappaleita on jäänyt käytöstä vuoden 1958 jälkeen. Kós mainitsee silloin käytetyn valkoisia puuvilla- tai

Kuva 6. Nuoria miehiä kapakassa. Foto Ferenc Lörincz 1976. Museovirasto.

Ikä-ryhmät	Tyttö			Nuorikko		Vaimo	
puku	arkipuku	juhlapuku	morsiuspuku	arkipuku	juhlapuku	arkipuku	juhlapuku
kam-paus	yksi palmikko	punainen nauha palmikossa	punainen nauha palmikossa	kahdesta palmikosta nuttura			
huivi	leuan alle solmittuna kotona, niskasta solmittuna niityllä	punareunainen ja punakukaliseksi kirjailtu, leuan alle solmittuna	morsiuskruunu teko-kukista	ostohuivi	pitsireunainen päähine sekä punakukallinen hapsureunainen huivi	ostohuivi	sinikukallinen huivi
olki-hattu	leveälieri- nenkeväästä syksyyn			keväästä syksyyn		keväästä syksyyn	
yliset		valkoista puuvilla-palttinaa, mustalla langalla ommeltu, puhvihihat viikattu haitarin muotoon	mustalla langalla ommeltu		valkoisesta puuvilla-palttinasta, valkoisella langalla ommeltu, puhvihihat viikattu haitarin muotoon		valkaise-mattomas-ta hamppu-palttinasta valkoisella langalla ommeltu
pusero	vartalon-mukainen, ostokan-kaasta			osto-kangasta		osto-kangasta	
liivi	musta, nyörikoris-teinen	musta, nyöri- ja punaruu-sukekoris-teinen	musta, nyöri- ja punaruu-sukekoris-teinen	musta, nyörikoris-teinen	musta, nyöri- ja sinirusetti-koristeinen	musta	musta, nyörikoris-teinen
hartia-huivi		mustaa vil-lakangasta, hapsureu-nainen, punakukal-linen, liivin alla pidetty	mustaa vil-lakangasta, hapsureu-nainen, punakukal-linen, liivin alla pidetty		mustaa vil-lakangasta, hapsureu-nainen, lii- vin alla pidetty		
röijy	punakukal-lista osto-kangasta, syksyllä ja talvella	mustaa punakukal-liseksi kirjailtua samettia tai puuvilla-kangasta		punakukal-lista osto-kangasta, syksyllä ja talvella	mustaa samettia, punakukal-liseksi ommeltu	sini-musta-kuvioista ostokan-gasta	mustaa samettia, kukat sini-siä

Ikä-ryhmät	Tyttö			Nuorikko		Vaimo	
alus-hame	punainen	punainen, helmassa vihreä tai musta nauha	punainen, helmassa vihreä tai musta nauha	sininen	sininen	musta	musta
hame	punakukallista puuvillakangasta	punakukallista puuvillakangasta	musta-vihreäruudullista villakangasta	musta-punakuviollista puuvillakangasta	musta-punakuviollista puuvillakangasta	sini-mustakuviollista puuvillakangasta	sini-mustakuviollista puuvillakangasta
esiliina	punakukallista puuvillakangasta	punakukallista puuvillakangasta, helmassa musta tai vihreä reunus	valkoista puuvillaa tai batistia, kirjonta-koristeinen	musta-punakukallista puuvillakangasta	musta-punakukallista puuvillakangasta, helmassa nauhakoristelu	musta	musta
jakku	puna-mustakuviollinen, flanellikankaalla vuorattu ja mustalla samettinauhalla päärmätty	puna-mustakuviollinen samettia, vuorattu		puna-mustakuviollista flanellia, musta samettireunus	mustaa samettia, punainen kangasreunus	tummaa flanellia, musta kangasreunus	mustaa samettia, vihreäkangasreunus
turkisliivi		applikaatio- ja kirjontakoristeinen		applikaatiokoristeinen		applikaatiokoristeinen	
turkisjakku		applikaatiokoristeinen		applikaatiokoristeinen		applikaatiokoristeinen	
villatakki	harmaata villaa			ruskeaa villaa		ruskeaa villaa	
jalkineet	mustat saappaat	mustat saappaat, tulppaanikoristelu, »narisevat»	mustat saappaat, tulppaanikoristelu, »narisevat»	mustat saappaat	mustat saappaat, tulppaanikoristelu, »narisevat»	mustat saappaat	mustat saappaat

Székiläisen naisen puvun käyttöyhteydet 1970-luvulla.

	Nuorukainen		Mies	
	arkipuku	juhlapuku	arkipuku	juhlapuku
olkihattu	keväästä talveen	keväästä talveen tekokukka-koristeinen	keväästä talveen	keväästä talveen
turkishattu			talvella	talvella
paita	kaupasta ostettu	valkoista puuvillapalttinaa, saumat ommeltu mustalla langalla, hihat viikattu haitarin muotoon	kaupasta ostettu	valkoista hampupalttinaa, saumat ommeltu valkoisella langalla
kaula-liina		kolmikulmainen, punainen, kirjontakoristeinen		kolmikulmainen, musta
housut	harmaata sarkaa	sinistä verkkaa	harmaata sarkaa	sinistä verkkaa
liivi	sinistä flanelia	sinistä verkkaa, napit messinkiä	sinistä flanelia	sinistä verkkaa, napit luuta
jakku		sinistä verkkaa, suora ja lyhyt, pitkät hihat, napit messinkiä, vuorattu valkoisella flanelilla		sinistä verkkaa, vartalonmukainen, pitkä, kaksi riviä luunappeja, vuorattu
villapusero	harmaata villaa, kaulaukko reunustettu vihreällä ompeleella		harmaata villaa	
takki		mustaa sarkaa, pystykaulus, reunassa ja saumoissa sinistä sarkaa		
jalkineet	saappaat		saappaat	

Székiläisen miehen puvun käyttöyhteydet 1970-luvulla.

hampupalttinaisia kaatiohousuja, yksinkertaisia arkena ja revinnäiskoristeisia juhlissa (Kós 1972, 192). Tämän muutoksen naiset ovat kokeneet pelkästään myönteisenä: se on vapauttanut heidät housujen ompelemisen ja pliseeraamisen sekä jatkuvan pesemisen taakasta. Polviin asti ulottuvat mustat verkaiset takit kuuluvat niin ikään menneisyyteen.

Häissä ja suurissa juhlissa miehet heittivät harteilleen tällaisen verkatakin, *szokmány*, mikä pojilla oli siniverka- ja punaruusukekoristeinen ja miehillä siniruusukekoristeinen. Toisen maailmansodan jälkeen tätä vaatekappaletta ei enää ole teetetty, sulhanen on saanut lainata pitäjässä olevia vanhoja takkeja hääseremonian ajaksi (Kós 1972, 199).

Olkihatut yleistyivät Transsilvanian unkarilaisten kesäpäähineenä 1850-luvulta lähtien. Székissä sekä miehet että naiset pitävät olkihattua, *szalmakalap*. Naisten hattu on leveälierinen ja sitä pidetään vain niityllä tai pellolla. Miehillä korkeaa olkihattua näkee sekä kesällä että talvella. Naimattomien poikien hatussa on pieni kukka- tai rosmariinikoriste, joka puuttuu miesten hatusta.

* * *

Székin kansanpuvut, sisustustekstiilit ja maalauskoristeiset huonekalut sekä székiläisten tavat – illanistujaiset, tanssitavat, hautajais- ja häämenot – ovat reliktejä ja johtuvat entisten etuoikeutettujen ja itsetietoisien kaupunkilaisten identiteetin säilyttämisyrittämisistä. Paikkakunta on puhtaasti unkarilainen, seka-avioliittoja ei suvaita vielääkään. Myös muualle Transsilvaniaan muuttaneet säilyttävät sitkeästi omat tapansa. Székin kylän kansanomaisen kulttuuri on hyvä esimerkki kulttuurin jäähmettymisestä. Kerran vauras ja kulttuurikeskukseksi toiminut yhteisö on pysynyt saavuttamallaan tasolla ja kehittää kulttuuriin omaperäisesti nykymaailman aineellisten vaatimusten ja vaikutteiden paineessa.

Haastattelut

Orálek, Sára o.s. Ballog	synt. 1945 Szék (Sic) str. II n:o 26
Orálek, Mária	synt. 1964 Szék (Sic) str. II n:o 26
Orálek, Klára	synt. 1972 Szék (Sic) str. II n:o 26
Orálek, Mihály jun.	synt. 1963 Szék (Sic) str. II n:o 26
Vig, Klára o.s. Sárosi	synt. 1912 Szék (Sic) str. II n:o 24
Szegedi, Erzsébet o.s. Filep	synt. 1958 Szamosujvár
Filep, Sándor	synt. 1908 Szék (Sic) str. II n:o 435
30. 12. -79–5. 1. -79 Szék	

Kirjallisuutta

- Györi* 1975 Györi, Klára Kiszáradt az én örömen zöld fája, Bukarest.
Korniss 1975 Korniss, Péter Elindultam világ útján . . . Magyar népszokások, Budapest.
Korniss 1980 Korniss, Péter Múlt ido, Budapest.
Kós 1964 Kós, Károly A kalotaszegi muszuj. Műveltség és hagyomány, Debrecen.
Kós 1972 Kós, Károly Ismeretlen magyar népviseletekrol. Népélet és néphagyomány, Bukarest.
Kós 1979 Kós, Károly Ismeretlen magyar népviseletekrol. Népélet és néphagyomány, Bukarest.
Palotay 1944 Palotay, Gertrúd A szolnokdobokai Szék magyar himzései. Erdélyi Tudományos Füzetek 179, Kolozsvár.
Szentimrei 1976 Szentimrei, Judit Széki iratos és varrottas munkák. Népismereti Dolgozatok. Bukarest.